

Sławomir Oder

Diecezja Toruńska

oder.slawomir@gmail.com

Geneza Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta oraz ewolucja zasad jego funkcjonowania w świetle chirografu papieża Franciszka z 8 maja 2018 r.

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2022.037>

1. Dnia 8 maja 2018 r. papież Franciszek, w odpowiedzi na list kardynała wikariusza diecezji rzymskiej, swoim chirografem zdecydował o likwidacji Trybunału Apelacyjnego istniejącego przy Wikariacie Miasta¹. Akt ten miał się wpisywać w nurt odnowy procesu kanonicznego dotyczącego nieważności małżeństw, zainicjowanej przez tego papieża na mocy motu proprio *Mitis iudex*, wydanego w Rzymie 15 sierpnia 2015 r.²

---

¹ Specyfiką tego Trybunału był fakt jego odrębności od istniejącego także przy Wikariacie Trybunału Regionalnego, który po opublikowaniu motu proprio *Mitis iudex* zmienił nazwę na sąd pierwszej instancji. Był to jeden z nielicznych na świecie przypadków rozdzielenia funkcjonalnego i formalnego Trybunałów, które w praktyce kościelnej istnieją w obrębie tej samej struktury sądowniczej. Podobna sytuacja, na zasadzie zaszłości historycznej usankcjonowanej przez zgodę Stolicy Świętej, istniała w diecezji Zagrzeb (Chorwacja), w diecezji Malta (Malta) i w diecezji Angers (Francja).

² Zob. List apostolski motu proprio *Mitis iudex Dominus Iesus*, reformujący kanony Kodeksu prawa kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa, Watykan 15.08.2015 r., <https://www.vatican.va/>

Podstawowe linie zainicjowanej wówczas reformy miały podkreślić wagę duszpasterską postępowania kanonicznego poprzez osobiste zaangażowanie biskupa jako sędziego we własnej diecezji. Nowe normy procesowe miały skrócić czas postępowania sądowego, eliminując obowiązek podwójnego równobrzmiącego wyroku i uczynić proces kanoniczny dostępnym dla wszystkich wiernych poprzez przybliżenie im struktur sądowych na poziomie diecezjalnym i metropolitalnym oraz dążenie do obniżenia kosztów sądowych. Istotną nowością było wprowadzenie tzw. procesu skróconego w przypadkach, w których skarga o nieważność małżeństwa jest poparta szczególnie oczywistymi argumentami.

2. W miesiąc po opublikowaniu chirografu papieskiego Sygnatura Apostolska przesłała na ręce kardynała wikariusza list zawierający przepisy wykonawcze, ustalając datę 1 września 2019 r. jako dzień, od którego Rota Rzymska stała się pierwszym forum odwoławczym dla wszystkich trybunałów, od których wyroków do tamtej chwili można było wnieść odwołania do Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta.

Warto przy okazji analizy zagadnienia przedstawić syntetycznie historię Trybunału Apelacyjnego istniejącego w diecezji rzymskiej podległej jurysdykcji kardynała wikariusza, który obecnie znajduje się w fazie „wygaszania” działalności i wydaje wyroki w ostatnich sprawach, rozpoczętych przed 1 września 2019 r.

Zarys historii Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta

3. Pierwszą kompleksową reformą struktur Wikariatu Miasta była konstytucja apostolska *Etsi nos* z dnia 1 stycznia 1912 r.³

Wpisuje się ona w działalność reformatorską św. Piusa X, który dostrzegł konieczność dostosowania struktur i zasad funkcyjno-

---

content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20150815_mitis-iudex-dominus-iesus.html (dostęp: 17.07.2021 r.).

³ „Acta Apostolicae Sedis” 1967, vol. 4, 1912, s. 5–22.

wania kurii rzymskiej do wymogów czasu, zwłaszcza w kontekście sytuacji zaistniałej po powstaniu Królestwa Italii i zaanektowaniu przez nie Państwa Papieskiego. Reforma Piusa X przewidywała trzy podstawowe przestrzenie wymagające jak najszybszej rewizji. Chodziło o struktury kurii rzymskiej, Wikariat Miasta i opracowanie kompleksowe Kodeksu prawa kanonicznego. Przygotowania do reformy były prowadzone równolegle i miały charakter złożony. Pierwszy jej etap został wdrożony po opublikowaniu 29 czerwca 1908 r. konstytucji apostolskiej *Sapienti consilio*, dotyczącej reorganizacji urzędów centralnych kurii rzymskiej⁴. Drugim etapem była reorganizacja Wikariatu Miasta. To właśnie w tym celu św. Pius X ogłosił konstytucję apostolską *Etsi nos*. Ostatnim elementem mozaiki reformatorskiej miało być opublikowanie Kodeksu prawa kanonicznego. Śmierć papieża 20 sierpnia 1914 r. uniemożliwiła mu osobiste dokończenie dzieła. Kodeks prawa kanonicznego został promulgowany 27 maja 1917 r. przez jego następcę na Urzędzie Piotrowym, Benedykta XV, bullą *Providentissima Mater*⁵.

4. Reforma Wikariatu Miasta wpisuje się zatem w nurt odnowy urzędów i instytucji wspierających misję papieża, a u jej podstaw leżały przygotowane jeszcze w roku 1905, przez ówczesnego sekretarza Wikariatu prałata Francesco Faberiego, wytyczne programowe przyszłej reformy, które przewidywały koncentrację władzy na terenie diecezji rzymskiej w rękach kardynała wikariusza poprzez ograniczenie jurysdykcji innych kardynałów, wyeliminowanie wyłączeń sądowniczych i przywilejów oraz przez jasne określenie kompetencji urzędów⁶.

Konstytucja *Etsi nos* dokonała podziału struktur kurii diecezjalnej rzymskiej na 4 urzędy (officia): 1. *de divino cultu et visitatione apostolica*, 2. *de cleri et christiani populi disciplina*, 3. *de iudiciariis negotiis*, 4. *de oeconomica administratione*.

⁴ „Acta Sanctae Sedis” 1908, vol. 41, s. 425–440.

⁵ „Acta Apostolicae Sedis” 1917, vol. 9, s. 5–8.

⁶ Zob. J.I. Arrieta, *Pio X e la costituzione del Vicariato dell'Urbe*, w: *L'eredità giuridica di San Pio X*, red. A. Cattaneo, Venezia 2006, s. 286–287.

Osobą scalającą kurię i koordynującą jej funkcjonowanie był kardynał wikariusz, którego władza nie ustawała w czasie wakansu na Stolicy Piotrowej.

W zarządzaniu strukturami kurii kardynał wikariusz był wspomagany przez prałatów, stojących na czele czterech odpowiednich urzędów. Ich nominacja była zarezerwowana dla Stolicy Świętej.

Na czele *officium primum* stał *commisarius*, na czele *officium alterum* stał *adessor*, *tertium officium* przewodził *auditor*, z kolei za *quartus officium* odpowiadał *prefectus administrationis*.

5. Ustanowienie nowych urzędów spowodowało likwidację poprzednich tradycyjnych struktur, w ramach których przewidziany był m.in. urząd *auditoris Vicariatus*, odpowiedzialny za wykonywanie władzy sądowniczej⁷.

Zgodnie z postanowieniem nowej konstytucji apostolskiej, po wyeliminowaniu wszelkich dotychczas istniejących struktur sądowniczych, „*Ordinarius et unicus iudex primae instantiae in omnibus causis quae apud forum ecclesiasticum Romanae dioecesis agi possunt*” został ustanowiony kardynał wikariusz Miasta⁸ (Cap. III art. 58), który sprawował władzę sądowniczą za pośrednictwem audytora, wspomaganego przez substytuta, wybieranego przez papieża (art. 62). W sprawach wymagających decyzji trybunału kolegiального funkcja przewodniczącego kolegium zarezerwowana była dla audytora. Kardynał wikariusz mógł natomiast zarezerwować do swojej właściwości niektóre szczególne sprawy (art. 63).

Wybór członków kolegium sądowego został zastrzeżony dla papieża, natomiast ustanowienie samego kolegium leżało w gestii kardynała wikariusza, który dokonywał tego osobiście lub przez audytora (art. 64). Promotor sprawiedliwości i obrońca wężła byli wybierani przez kardynała wikariusza za aprobatą papieża (art. 66). Nominacje notariuszy, kanclerza i innych urzędników

---

⁷ Odnośnie do przygotowania reformy Piusa X zob. *ibidem*, s. 283–293; odnośnie do kontekstu historycznego poprzedzającego reformę Piusa X zob. R. Regoli, *Il Vicariato di Roma dopo il 1870*, „Chiesa e Storia” 2012, vol. 2, s. 231–253.

⁸ Tematyce *Officium Tertium* jest poświęcony rozdział III konstytucji *Etsi nos*, art. 58–67.

należały do kardynała wikariusza i były poprzedzone odpowiednim egzaminem kwalifikacyjnym (art. 67).

Podstawową kompetencją *Officium de iudicialibus negotiis*, czyli tzw. Urzędu III, były procesy „de dispensationibus matrimonialibus, de mandatis liberi status seu contrahendi, de correctione fidei nativitatis, matrimonii et similibus actorum, de recognitione suscriptionum et documentorum” (art. 65)⁹.

6. Taki stan rzeczy przetrwał do 1938 r., kiedy na mocy motu proprio *Qua cura* papieża Piusa XI z dnia 8 grudnia tego roku¹⁰ dokonane zostały zmiany w strukturach sądowniczych Italii. Powstało wówczas 18 trybunałów regionalnych właściwych do rozstrzygania spraw o orzeczenie nieważności małżeństw. Na mocy tego dokumentu przy Wikariacie Miasta powstał Trybunał Regionalny dla Lacjum. Był to trybunał pierwszej instancji dla spraw o orzeczenie nieważności małżeństw wszystkich diecezji regionu Lacjum, który równocześnie pełnił funkcję trybunału drugiej instancji dla spraw rozstrzyganych przez trybunały regionalne Kampanii (Neapol) i Sardinii (Cagliari). Instancją apelacyjną dla Trybunału Regionalnego Lacjum był Trybunał Świętej Roty Rzymskiej.

Wszyscy ministrowie¹¹ trybunału przy Wikariacie Miasta byli mianowani na wniosek kardynała wikariusza przez Stolicę Świętą.

Pozostałe trybunały regionalne stanowiły wzajemnie dla siebie instancje odwoławcze zgodnie z ustaleniami zawartymi w motu proprio *Qua cura*.

Trybunałem trzeciej i następnych instancji dla wszystkich trybunałów niższej instancji był Trybunał Świętej Roty Rzymskiej. Nienaruszone pozostawało prawo apelacji do tego forum już w drugiej instancji (can. 1599 § 1 n. 1 Corpus Iuris Canonici¹² 1917).

⁹ Tzw. Urząd III zajmował się procesami dotyczącymi dyspens małżeńskich, ustaleniem stanu wolnego, ustaleniem religii urodzenia, małżeństwa i podobnych oraz potwierdzeniem autentyczności podpisów i dokumentów.

¹⁰ „Acta Apostolicae Sedis” 1938, vol. 30, s. 410–413.

¹¹ Jest to wspólna nazwa grupy urzędników sądowych takich jak sędzia, promotor sprawiedliwości, obrońca węzła małżeńskiego, kanclerz i notariusz.

¹² Dalej: CJC.

7. Z biegiem lat częstotliwość wykorzystania tej właśnie możliwości, jak i liczba spraw wpływających do Trybunału Roty w trzeciej instancji osiągnęły taki poziom, że nastąpił jego paraliż funkcjonalny. Chcąc rozwiązać narastający problem przedłużających się procesów i poważnych konsekwencji duszpasterskich takiego stanu rzeczy, papież Pius XII, reskryptem Sekretariatu Stanu z 16 października 1954 roku¹³, zawiesił czasowo kanon 1599 § 1 n. 1 CJC 1917, zawieszając *de facto* prawo apelacji od wyroków pierwszej instancji bezpośrednio do Roty. W ramach tej reorganizacji Pius XII, pozostawiając system trybunałów regionalnych z ich wzajemnymi powiązaniami funkcjonalnymi ustanowionymi przez swego poprzednika, powołał do życia w ramach struktur Wikariatu Miasta nowy, odrębny Trybunał, do którego można było apelować od wyroków Trybunałów Regionalnych Lacjum, Kampanii i Sardynii.

Nominacje ministrów nowego Trybunału Apelacyjnego były zastrzeżone dla Stolicy Świętej na wniosek kardynała wikariusza.

8. Sytuacja w funkcjonowaniu Roty wróciła do stanu normalności w roku 1969, w związku z czym papież Paweł VI, mocą reskryptu Sekretariatu Stanu z 10 lutego 1969 roku¹⁴, odwołał reskrypt Piusa XII z 1954 r., pozostawiając jednak nienaruszoną, jako ukształtowaną i funkcjonującą poprawnie, strukturę sądowniczą Wikariatu Miasta. Na mocy nowego rozporządzenia od wyroków wydanych w pierwszej instancji przez Trybunały Regionalne Lacjum, Kampanii i Sardynii można było wnosić apelacje zarówno do Trybunału Apelacyjnego Wikariatu Miasta jak i, na mocy kanonu 1599 § 1 n. 1 CJC 1917, bezpośrednio do Roty.

Konstytucja apostolska *Vicariae potestatis in Urbe*, wydana przez Pawła VI dla przeprowadzenia całościowej reformy Wikariatu Miasta 6 stycznia 1977 r.¹⁵, eliminowała Trybunał Apelacyjny.

---

¹³ „Acta Apostolicae Sedis” 1954, vol. 21, s. 614–615.

¹⁴ X. Ochoa, *Leges Ecclesiasia post Codicem iuris canonici editae, collegit, digessit, notisque ornavit... in Universitate Lateranensi Professor*, vol. 2, *Leges annis 1942–1958 editae*, Roma 1969, p. CXI, col. 3716.

¹⁵ „Acta Apostolicae Sedis” 1977, vol. 69, s. 5–18.

Na mocy postanowienia papieskiego w ramach Wikariatu zostały utworzone dwa odrębne sądy: Trybunał Zwyczajny dla diecezji rzymskiej i Trybunał Regionalny dla Lacjum. Ten ostatni rozstrzygał w pierwszej instancji sprawy o orzeczenie nieważności małżeństwa regionu Lacjum i równocześnie stanowił trybunał drugiej instancji dla spraw małżeńskich sądzonych w pierwszej instancji przez Trybunały Regionalne Sardynii i Kampanii. W ten sposób *Vicariae potestatis in Urbe* zatwierdzała kompetencje przyznane Trybunałowi Regionalnemu Lacjum przez motu proprio *Qua cura* i przywracała wyłączność Roty jako instancji odwoławczej dla spraw osądzonych przez niego w pierwszej instancji¹⁶. Także od wyroków wydanych przez Trybunał Zwyczajny diecezji rzymskiej drugą instancją była bezpośrednio Rota.

9. Istniejąca do opublikowania chirografu Franciszka fizjonomia systemu sądowego przy Wikariacie Miasta została ukształtowana przez motu proprio Jana Pawła II *Sollicita cura*, podpisanego 26 grudnia 1987 r., którego normy weszły w życie 1 września 1988 r.¹⁷ Zamiarem Jana Pawła II, podobnie jak jego poprzedników, było stworzenie warunków pozwalających na jak najlepsze dostosowanie systemu wymiaru sprawiedliwości diecezji rzymskiej do zmieniających się warunków historyczno-społecznych. Pragnął równocześnie podkreślić charakter Trybunału Roty Rzymskiej jako sądu mającego specjalne zadanie w kontekście Kościoła powszechnego. Dlatego, konstytuując nowy i odrębny od innych, już istniejących przy Wikariacie Miasta, Trybunał Apelacyjny, zniósł obowiązek apelacji spraw rzymskich do Roty, zachowując jednak, co oczywiste, prawo do takiej apelacji przewidziane przez kan. 1444 § 1, 1° CJC 1983, dawny kan. 1599 § 1 n. 1 CJC 1917.

Nowo powstały sąd przejmował równocześnie obowiązki drugiej instancji dla spraw pochodzących z trybunałów: Zwyczajnego diecezji rzymskiej, Regionalnego Lacjum i Regionalnych Trybunałów w Neapolu i w Cagliari.

---

¹⁶ *Vicariae potestatis in Urbe* nn. 21–22.

¹⁷ „Acta Apostolicae Sedis” 1988, vol. 80, s. 121–124.

Z biegiem czasu kompetencja Trybunału Apelacyjnego została poszerzona o sprawy rozstrzygane przez Trybunał Ordynariatu Polowego Włoch¹⁸ i Trybunał Prałatury Personalnej „Opus Dei”¹⁹.

Taka struktura sądów przy Wikariacie Miasta została potwierdzona i usankcjonowana przez konstytucję apostolską Jana Pawła II *Ecclesia in Urbe*²⁰ z 1 stycznia 1998 r.²¹

Od wyroków Trybunału Apelacyjnego można było odwołać się do Roty.

Wybrane aspekty funkcjonowania Trybunału Apelacyjnego

Skład osobowy

10. W ciągu lat skład osobowy Trybunału Apelacyjnego stopniowo się powiększał, co było następstwem wzrostu jego kompetencji, liczba jego ministrów była dostosowywana do rosnącej liczby prowadzonych procesów o stwierdzenie nieważności małżeństw.

Stały skład ciała sędziowskiego tworzył przewodniczący Trybunału (oficjał) i dwóch wiceoficjałów. Uzupełniano go zmieniającą się liczbą sędziów sprawozdawców i audytorów. Dodatkowym wsparciem byli sędziowie tzw. zewnętrzni – zarówno świeccy, jak i duchowni, których liczba była zmienna.

Oficjał był mianowany na okres pięciu lat bezpośrednio przez papieża, na wniosek kardynała wikariusza, po uzyskaniu zgody Konferencji Biskupów Lacjum²². Wszyscy inni sędziowie byli mianowani przez kardynała wikariusza, po wysłuchaniu opinii biskupów konferencji regionalnej i po uzyskaniu zgody papieża²³.

¹⁸ Por. Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica, Decr. prot. 442088 SAT z 22 września 1988 r.

¹⁹ Por. Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica, Decr. prot. 4419196 SAT z 15 stycznia 1996 r.

²⁰ Artykuły 31–40.

²¹ Konstytucja apostolska *Ecclesia in Urbe* weszła w życie 1 maja 1998 r.

²² *Ecclesia in Urbe*, art. 34 § 1.

²³ Por. *ibidem*, art 34 § 2.

Ich kadencja, tak jak wszystkich innych ministrów sądowych, była pięcioletnia.

Wszyscy pozostali ministrowie sądowi, a więc promotorzy sprawiedliwości, obrońcy węzła małżeńskiego, kanclerz, notariusze i inni, mianowani byli bezpośrednio przez kardynała wikariusza, po wysłuchaniu opinii biskupów Lacjum²⁴.

Ze względu na ogromną liczbę spraw obrońcy węzła i promotorzy sprawiedliwości byli wspomagani przez współpracowników *ad actum*, których rekrutowano spośród studentów kursu rotalnego, a kryterium wymaganym było pomyślne zdanie egzaminów trzeciego roku studium²⁵. Powszechną praktyką było powierzanie im przygotowania uwag obrońcy węzła przewidzianych przez kan. 1682 § 2 CJC 1983. W wypadku skierowania sprawy na drogę zwyczajną obowiązki obrońcy węzła przejmowali obrońcy wewnętrzni.

Reforma administracyjna

11. Wyraźna tendencja wzrostowa spraw przychodzących do rozpatrzenia stała się zauważalna po roku 2000. Na wokandę drugiej instancji zaczęły bowiem napływać sprawy wprowadzone po wejściu w życie nowych przepisów administracyjnych funkcjonowania włoskich sądów kościelnych, promulgowanych 18 marca 1987 r.²⁶ przez XLI Zgromadzenie Ogólne Konferencji Episkopatu Włoch, uaktualnionych w roku następnym²⁷, a ostatecznie zmodyfikowanych 30 marca 2001 r.²⁸

Zasadnicza zmiana wprowadzona przez reformę polegała na zniesieniu indywidualnie ustalanych kosztów czynności związanych z administracją sprawiedliwości. W ich miejsce ustanawiano opłaty zryczałtowane. Strona powodowa była zobowiązana do wniesienia

²⁴ Ibidem, art. 34 § 3.

²⁵ Oznacza to w praktyce, że osoby te zapoznały się z wszystkimi tytułami nieważności i poznały teorię praktyki procesowej.

²⁶ „Notiziario Conferenza Episcopale Italiana” 1987, nr 2, s. 56–62.

²⁷ XLIV Zgromadzenie Ogólne CEI, 19 października 1988 r., „Notiziario Conferenza Episcopale Italiana” 1988, nr 9, s. 307–312.

²⁸ „Notiziario Conferenza Episcopale Italiana” 2001, nr 3, s. 75–80.

w chwili zaakceptowania skargi sądowej opłaty stałej, uaktualnianej okresowo, jako wkładu własnego w koszty procesowe. Jeżeli strona pozwana decydowała się działać z własnym obrońcą, była zobowiązana do uiszczenia połowy tej sumy. Kwota wkładu własnego była jednorazowa i obejmowała oba stopnie jurysdykcji bez względu na to, czy sprawa w apelacji kończyła się dekretem ratyfikującym, czy też była skierowana na drogę zwyczajną, kończącą się wydaniem wyroku. Opłata ustalona jako wkład własny stron w koszty procesowe, biorąc pod uwagę koszty realne, miała raczej charakter symboliczny.

Do uiszczenia tej kwoty, wspólnej dla wszystkich spraw i wszystkich sądów, były zobowiązane strony, które działały w postępowaniu zarówno z adwokatem własnym, jak i te, które wносиły o ustalenie tzw. adwokata stałego. Istniała możliwość zwolnienia z tej opłaty, zarówno częściowego, jak i całkowitego, w przypadku wystąpienia z prośbą o obrońcę z urzędu. Należy podkreślić, że w praktyce przydzielenia obrońcy stałego nie istniały żadne kryteria minimalne dla uzyskania jego asysty, podczas gdy ustanowienie obrońcy z urzędu podlegało ocenie sędziego na podstawie kryteriów ustalonych przez Kodeks kanoniczny.

12. Rzeczywiste koszty procesowe były oczywiście znacznie wyższe od wkładu własnego stron i zależały od przebiegu i złożoności dochodzenia dowodowego i ewentualnego zaangażowania biegłych lub konieczności przeprowadzenia sesji wyjazdowych lub poproszenia o ustanowienie tzw. procesów rogatoryjnych²⁹. Różnica między wkładem własnym stron a kosztami rzeczywistymi była pokrywana – i jest nadal w przypadku Trybunału pierwszej instancji – przez Konferencję Episkopatu Włoch z dorocznych dotacji pochodzących ze środków uzyskanych przez Kościół od wiernych za pośrednictwem systemu podatkowego państwa w ramach tzw. 8/1000³⁰.

---

²⁹ Przez proces rogatoryjny rozumie się wykonanie pewnych czynności sądowych, jak np. przesłuchanie stron lub świadków, przez inny sąd poproszony o współpracę przez sąd właściwy dla sprawy.

³⁰ 8/1000 jest to kwota, jaką zgodnie z postanowieniami konkordatu uaktualnionymi w 1983 r. wierni mogą przeznaczyć, w ramach deklaracji podatkowych, na wsparcie działalności instytucjonalnej Kościoła.

Po zakończeniu całego postępowania sądowego, zarówno w pierwszej, jak i w drugiej instancji, kancelaria Trybunału sporządziła wykaz rzeczywistych kosztów całkowitych poniesionych w procesie i przesyłała go do wiadomości stron, wskazując na możliwość złożenia dobrowolnej darowizny na rzecz „Istituto Sostentamento Clero”, powołanego w celu administrowania środkami pochodzącymi z „8/1000”. Mimo że – jak wspomniano – mowa jest o dobrowolnym wkładzie, o który prosi się już po uzyskaniu przez strony ostatecznej deklaracji nieważności małżeństwa, można odnotować spory odsetek osób, które całkowicie lub częściowo partycypują w pokryciu reszty kosztów. Z całą pewnością jest to wyraz dojrzałej świadomości i współodpowiedzialności eklezjalnej.

Obrońcy

13. W kontekście próby zarysowania praktyki funkcjonowania Trybunału Apelacyjnego Wikariatu Miasta, jako specyficznego przykładu sądu kościelnego włoskiego, interesującym tematem może być syntetyczna prezentacja zasad działalności adwokatów na jego forum.

Zgodnie z regulaminem Trybunałów Wikariatu Miasta strony mogą być reprezentowane jedynie przez adwokatów posiadających zatwierdzenie moderatora. Istnieje lista adwokatów dopuszczonych do praktykowania zawodowego na tym forum. Warunkiem koniecznym do uzyskania wpisu na tę listę jest posiadanie dyplomu adwokata rotalnego i fakt wpisania do katalogu adwokatów Trybunału Roty Rzymskiej. Jest to specyfika Trybunałów Wikariatu Miasta, gdyż inne trybunały regionalne ograniczają się do wymogów przewidzianych przez Kodeks kanoniczny, wspólnych dla adwokatów i prokuratorów (kan. 1483).

Adwokaci, którzy prowadzili sprawę w pierwszej instancji przed Trybunałami Regionalnymi Sardynii i Kampanii, w przypadku skierowania tychże spraw na drogę zwyczajną mogli nadal reprezentować i bronić swoich klientów na forum apelacji, ale dopiero po uprzednim zatwierdzeniu ich, na wniosek zainteresowanej strony, przez moderatora Trybunału, tzn. kardynała wikariusza.

W razie skierowania na drogę zwyczajną spraw objętych *gratuitum patrocinium*, czyli darmową asystencją, adwokat z urzędu był wyznaczany spośród tych, którzy mieli upoważnienie do prowadzenia *patrocinium* w Trybunale Apelacyjnym.

14. Przy Trybunałach istniejących przy Wikariacie Miasta, poza adwokatami *zaufania* wpisanymi na listę zatwierdzoną przez moderatora, funkcjonują obrońcy stali przewidziani przez kan. 1490 CJC 1983, zatrudnieni na zasadzie umowy przez Wikariat Miasta. Dla zapewnienia swobody ich działania i zagwarantowania integralności zasady kontrydykcyjności obrońcy stali nie wchodzą w skład osobowy Trybunałów. Ich przypisanie do Trybunału ma charakter czysto administracyjny, gdyż to właśnie ze środków przeznaczonych przez Konferencję Episkopatu Włoch na funkcjonowanie Trybunałów wypłacane są ich roczne honoraria. Kontrakty mają charakter umowy rocznej, odnawialnej każdego roku. Umowa polega na zaakceptowaniu przez adwokata warunków zaproponowanych przez kardynała wikariusza, zgodnych z wytycznymi Konferencji Episkopatu Włoch.

Warunki te przewidują m.in. zobowiązanie się adwokata do całkowitego zawieszenia własnej prywatnej praktyki adwokackiej przy wszystkich trybunałach kościelnych Italii. Praktyką Trybunału Roty Rzymskiej jest wykreślenie na czas trwania umowy ich nazwisk z listy własnych adwokatów.

Uposażenie adwokatów stałych wypłacane jest w trzymiesięcznych ratach. Podlega ono uaktualnieniu okresowemu zgodnie z normami Konferencji Episkopatu Włoch³¹.

15. Jak już wspomniano, ogromne zainteresowanie, jakie wywołało wprowadzenie nowych zasad administracyjnych trybunałów kościelnych we Włoszech po roku 1998, spowodowało gwałtowny

---

³¹ Dla informacji warto wspomnieć, że zgodnie z normami określonymi przez CEI obrońcy *zaufania* mogą ustalać własne honorarium w przedziale od min. 1400 euro do maks. 2700 euro za sprawę w pierwszej instancji i od min. 550 euro do maks. 1100 euro za sprawę prowadzoną drogą zwyczajną w drugiej instancji. Jest to kwota uaktualniana okresowo według wskazań wzrostu inflacji.

wzrost wnoszonych spraw. Po początkowym okresie pewnego niezrozumienia tych zasad, także ze strony samych trybunałów, biuro prawne Konferencji Episkopatu Włoch wyjaśniło jednoznacznie, że prośby o przydzielenie obrońcy stałego nie należy mieszać z prośbą o przyznanie *gratuitum patrocinium*: każdy, bez względu na stopień zamożności, może poprosić o obrońcę stałego, uiszczając jedynie symboliczną kwotę uczestnictwa w kosztach procesowych. Rzeczywista trudność lub brak możliwości jej uiszczenia daje natomiast prawo przedstawienia uzasadnionej prośby o całkowite lub częściowe zwolnienie z ponoszenia kosztów procesowych.

16. W związku z tym pierwszy okres funkcjonowania trybunałów według nowych zasad był czasem ogromnego wzrostu składanych skarg. Konsekwencją tego było znaczne wydłużenie trwania postępowania w pierwszej instancji i, wbrew duchowi reformy, powstanie sytuacji ewidentnej niesprawiedliwości i nierówności. W sprawach z udziałem *advokata stałego*, od chwili udzielenia pierwszej konsultacji, przedstawienia skargi powodowej i ustanowienia składu sędziowskiego do zawiązania sporu, mijał często ponad rok. Natomiast w sprawach prowadzonych przez *advokatów zaufania* zawiązanie sporu następowało niemalże natychmiast po ustanowieniu kolegium. Wynikało to oczywiście nie z postawy dyskryminacyjnej Trybunału, ale z materialnej niemożności prowadzenia przez *advokata stałego* tak dużej liczby spraw.

Pragnąc rozwiązać narastający kryzys, za zgodą moderatora Trybunałów, ustanowiono spis *substytutów advokatów stałych*. Była to grupa advokatów dopuszczonych do praktykowania przy Trybunałach Wikariatu, którzy, za z góry ustalone honorarium odpowiadające honorarium obrońcy z urzędu³², zobowiązywali się prowadzić sprawy w zastępstwie advokatów stałych.

---

³² Normy CEI przewidują honorarium dla advokata z urzędu w pierwszej instancji – 315 euro, w drugiej zaś przy drodze zwyczajnej – od 160 do 200 euro.

17. Z pewnością obowiązujący w ostatnim okresie istnienia Trybunału Apelacyjnego jego system funkcjonalny³³ dał istotny impuls dla procesu kształtowania nowego spojrzenia na system sądownictwa kościelnego, który przez wiele lat był określany jako sprzyjający bogatym. Instytucja *gratuitum patrocinium*, zawsze istniejąca w kościelnej praktyce sądowej – z uwagi na niski stan świadomości prawnej wiernych – nie mogła przewyciężyć wytworzonego negatywnego stereotypu „sprawiedliwości dla bogatych”. Wiązało się to zarówno z wysokimi kosztami samego procesu kanonicznego, jak i, przede wszystkim, z wysokimi honorariami adwokatów zaufania. Często normy deontologiczne nie miały wiele wspólnego z praktyką życia. Obecność dobrze przygotowanych profesjonalnie obrońców stałych zdecydowanie pomogła w przełamaniu dawnych stereotypów. Klarowne normy administracyjne regulujące działanie sądów kościelnych, przystępne taryfy opłat sądowych i szeroko stosowane zwolnienie z opłat administracyjnych stanowią zaś dobrą wizytówkę Kościoła jako instytucji.

Obecny system nie tylko pomaga w kształtowaniu nowego obrazu sprawiedliwości kościelnej, ale dotyka równocześnie jej istoty, stwarzając obiektywne warunki pozwalające każdemu wiernemu na ochronę własnych praw podmiotowych.

18. W procesie kanonicznym o orzeczenie nieważności małżeństwa chodzi o *bonum publicum* i dlatego jest rzeczą oczywistą, przynajmniej teoretycznie, że wszyscy jego uczestnicy są zobowiązani do pełnej współpracy w ustaleniu prawdy. Obecność adwokatów, zarówno *stałych*, jak i *zaufania*, stanowi cenną pomoc w pracy sędziego, w jak najbardziej rzetelnym dochodzeniu prawdy przy zachowaniu maksimum gwarancji dla poszanowania praw osobistych wiernych.

19. Należy podkreślić, że nawet najlepiej przygotowany pod względem profesjonalnym zespół ministrów systemu sądowniczego nie wypełni dobrze powierzonych mu zadań, jeśli nie wykona ich szyb-

---

³³ Obowiązuje on nadal w Trybunale Pierwszej Instancji do spraw Małżeńskich, jak obecnie nazywa się Trybunał Regionalny.

ko i sprawnie. Przedłużające się procesy są negacją sprawiedliwości. Dotychczasowe warunki ekonomiczne, w jakich funkcjonują sądy kościelne we Włoszech, pozostawiają spory margines swobody w zakresie powiększenia liczby pracowników sądu i zabezpieczenia podstawowych potrzeb materialnego działania struktur sądowych. Stwarzają też stosunkowo komfortową sytuację, w które łatwiej jest zrealizować postulat *procesu szybkiego*. Już sama obecność w procesie obrońcy, który jest świadomy przyjętego na siebie obowiązku reprezentowania interesów klienta i znaczenia eklezjalnego swego *ministerium*, może niewątpliwie stanowić element stymulujący eliminację wszelkich przypadków przewlekania procesu ponad miarę. Nie jest to jednak zupełnie oczywiste i jednoznaczne, zwłaszcza w sytuacjach, w których obie strony są reprezentowane przez adwokatów, a ich zainteresowanie nie skupia się na głównym celu każdego procesu kościelnego, jakim jest *salus animarum*. W przeszłości, w praktyce włoskiego systemu sądownictwa kościelnego, wynikający z rozwiązań konkordatowych mechanizm recepcji wyroków trybunałów kościelnych mógł powodować przypadki prób instrumentalizacji procesu kanonicznego w przestrzeni prawa państwowego³⁴. Ewolucja orzecznictwa cywilnego w praktyce wyeliminowała takie przypadki³⁵. W każdym razie zadaniem sędziego pozostaje stałe czuwanie nad przebiegiem procesu i zapobieganie takim poczynaniom jego uczestników, które oddalają się od celu samego procesu, wynaturzając jego charakter i powodując uwi-

---

³⁴ Częstym zjawiskiem do niedawna była np. próba przedłużania procesu ze strony pozwanej dla uniknięcia wpływu wyroku kanonicznego na ustalenie warunków ekonomicznych separacji i ustania skutków prawnych małżeństwa konkordatowego. Częstą praktyką sądów cywilnych było bowiem nieprzyznawanie alimentów w przypadku stwierdzenia nieważności małżeństwa przed ustaniem skutków prawnych małżeństwa zawartego w systemie konkordatowym.

³⁵ Na temat ewolucji recepcji wyroków kościelnych przez państwo włoskie zob. M. Canonico, *La delibazione delle sentenze di nullità matrimoniale: orientamenti giurisprudenziali e nuove questioni*, „Rivista telematica Stato, Chiesa e pluralismo confessionale” 2019, nr 23, https://www.statochiese.it/images/uploads/articoli_pdf/Canonico.M_La_delibazione.pdf?pdf=la-delibazione-delle-sentenze-di-nullita-matrimoniale-orientamenti-giurispr (dostęp: 30.08.2021 r.).

kłanie autorytetu Kościoła w sytuacji mającej niewiele wspólnego z jego misją.

20. Likwidacja przez papieża Franciszka Trybunału Apelacyjnego stworzyła nową sytuację, która niewątpliwie wpływa na jakość kościelnej administracji sądowniczej w diecezji rzymskiej.

W kilka dni po opublikowaniu chirografu papieskiego z 8 maja 2018 r. ówczesny prezydent Trybunału Apelacyjnego skierował do kardynała wikariusza oficjalną notę, wymieniając możliwe zagrożenia, które niosła za sobą decyzja o likwidacji tego sądu³⁶.

Wskazał on na istnienie pewnych aspektów krytycznych, mających wpływ na powstawanie różnic w traktowaniu wiernych, którzy decydują się na rozpoczęcie procesu o nieważność małżeństwa, co może wpłynąć zarówno na percepcję oceny, jak i rzeczywistą realizację ochrony ich podstawowych praw.

21. Zwrócił mianowicie uwagę, że podczas gdy wszyscy wierni Kościoła katolickiego mają „możliwość” apelacji do Roty³⁷, wierni diecezji rzymskiej są „zmuszeni” to robić i w ten sposób pozbawia się ich możliwości wyboru trybunału apelacyjnego. Trudno nie zgodzić się z tym argumentem, który nie ma jedynie charakteru formalnego. Można też wyobrazić sobie sytuację swoistego *timor reverentialis*, jaki wzbudza konieczność odwołania się do instancji papieskiej. Nie bez wpływu na ewentualną decyzję o dociekaniu swych praw przed trybunałem apostolskim może mieć również jego charakter powszechny, co niewątpliwie ma przełożenie na czas trwania postępowania sądowego ze względu na liczbę spraw wpływających do Trybunału Roty ze wszystkich Kościołów partykularnych. Jak przypomniano w części niniejszego artykułu ilustrującej historię Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta, właśnie nadmiar spraw wpływających do Trybunału Roty i wynikający z tego długi czas ich rozstrzygania były motywem przewodnim reformy przeprowadzonej przez Piusa XII w październiku 1954 r.

---

³⁶ V. Gepponi, *Breve nota circa l'importanza del Tribunale di Appello del Vicariato di Roma*, manuskrypt bez daty.

³⁷ Zob. kan. 1417 CJC 1983.

22. Istotnym zagrożeniem dla poczucia sprawiedliwości i bezpieczeństwa w dochodzeniu własnych praw, związanym ze wspomnianym charakterem powszechnym Roty, może być, wynikający z natury tego trybunału i jego misji, skład osobowy. Aktualnie jedynie około jednej trzeciej członków Trybunału Roty to Włosi. Z uwagi na fakt, że w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa element uwarunkowania kulturowego, lokalne zwyczaje i mentalność mogą mieć charakter determinujący dla ważności podejmowanej decyzji o zawarciu związku małżeńskiego, ten aspekt konsekwencji zaprzestania działalności Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta faktycznie może mieć wpływ na poczucie sprawiedliwości i pewności gwarancji praw wiernych diecezji rzymskiej.

Nie można nie zauważyć, że zasygnalizowane potencjalne problemy stawiają obecną sytuację sądowniczą w diecezji rzymskiej w sprzeczności z duchem reformy Franciszkowej, podkreślającej konieczność przestrzegania „zasady bliskości” organów sprawiedliwości wobec wiernych.

23. W swojej nocie prezydent Trybunału Apelacyjnego sygnalizował także niebezpieczeństwo pogwałcenia zasady równego traktowania ekonomicznego wiernych przez sądy kościelne. Zgodnie bowiem z ustaleniami Konferencji Episkopatu Włoch wszyscy wierni Kościoła katolickiego we Włoszech mają prawo do równego traktowania pod względem ekonomicznym³⁸. Podczas gdy wszystkie trybunały lokalne na terenie Włoch przestrzegają jednakowych zasad dotyczących aspektu ekonomicznego sprawowania sprawiedliwości, Rota ma swoje normy o charakterze ekonomicznym, a to niewątpliwie stwarza ryzyko pogwałcenia postulowanej zasady równości.

Należy zauważyć, że art. 6 *Rescriptum ex audientia* z 7 grudnia 2015 r. nakłada na Rotę obowiązek podejmowania spraw w reżimie *gratuito patrocinio*, przypominając równocześnie o moralnym zobowiązaniu osób posiadających dobra materialne do złożenia solidar-

---

³⁸ Zob. Konferencja Episkopatu Włoch, Decreto generale sulle Norme circa il regime amministrativo dei Tribunali ecclesiastici italiani in materia di nullità matrimoniale, promulgowany 7 czerwca 2018 r., https://giuridico.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/37/09-2018_06_Decreto-e-Testo_Norme-Tribunali-nullit%C3%A0-matrimoniale_GIUGNO_OK.pdf (dostęp: 6.12.2021 r.).

nego datku na rzecz procesów osób ubogich³⁹. Fakt ten jednak, ze względu na różnorodność kryteriów przyznawania *gratuito patrocinio*, nie wyklucza wspomnianego niebezpieczeństwa. Należy także podkreślić, że papieski reskrypt nie wspomina o instytucji „częściowego zwolnienia z opłat sądowych”, często stosowanej w praktyce włoskich sądów lokalnych. Oznacza to, że formalnie nie istnieje możliwość wyjścia naprzeciw wiernym, którzy nie spełniają kryteriów przyznania *gratuito patrocinio*, a równocześnie nie są w stanie pokryć wszystkich kosztów sądowych. Niewątpliwie jest to aspekt, który będzie musiał być przedmiotem rozeznania i dopracowania merytorycznego⁴⁰.

24. Znacznie poważniejszym niebezpieczeństwem wydaje się problem zagwarantowania prawa do obrony. Zgodnie bowiem z zasadami obowiązującymi na forum rotalnym – w przeciwieństwie do tych obowiązujących w metropolitalnych trybunałach apelacyjnych, gdzie istnieje możliwość udziału adwokata w fazie złożenia apelacji od wyroku – *praxis* obowiązująca w Trybunale Roty wyklucza taką możliwość. Taka różnorodność procedury niewątpliwie może być postrzegana jako godząca w prawa wiernych, którzy zmuszeni są wnieść apelację do trybunału apostolskiego.

Podobnie może zostać zinterpretowana istniejąca obecnie zasada proceduralna, która wyklucza możliwość kontynuowania obecności prawnej przez wspomnianych wcześniej tzw. patronów stałych, którzy prowadzili sprawę w pierwszej instancji. Fakt sprawowania przez nich urzędu „adwokata stałego” przy trybunale diecezjalnym uniemożliwia im sprawowanie urzędu adwokata na forum Roty, a strony, chcąc mieć wsparcie adwokata, mogą dokonać wyboru nowego patrona z listy zaaprobowanej przez Rotę, któremu należy

---

³⁹ <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/12/11/0981/02193.pdf> (dostęp: 6.12.2021 r.).

⁴⁰ Fakt, że nie jest to aspekt czysto akademicki i teoretyczny, znajduje swoje potwierdzenie na innej płaszczyźnie. Trybunał diecezjalny rzymski zajmuje się przeprowadzaniem postępowania administracyjnego w kwestiach *rato e non consumato*. W praktyce osoby, które spełniają kryteria przyznania *gratuito patrocinio* na etapie diecezjalnym, są zobowiązane do zapłacenia tzw. daniny na rzecz Trybunału Roty, który rozpatruje te sprawy na etapie apostolskim.

się wynagrodzenie zgodne z ustaleniami obowiązującymi na tym forum⁴¹. Urząd „advokata stałego” nie jest przewidziany przez normy obowiązujące przed trybunałem apostołskim.

25. Wydaje się, że zasygnalizowane niebezpieczeństwa mogą mieć istotny wpływ przede wszystkim na indywidualną percepcję i ocenę funkcjonowania systemu sądowego Kościoła lokalnego diecezji rzymskiej, podczas gdy z obiektywnego punktu widzenia weryfikacja ich faktycznego wpływu na administrację sprawiedliwości dokonana się w praktyce sądowej.

Jak pokazano, w historii diecezji, której biskupem jest papież, już kilkakrotnie dochodziło do reorganizacji systemu sądownictwa kościelnego ze szczególnym uwzględnieniem Trybunału Apelacyjnego, który bywał likwidowany i przywracany do życia.

Z pewnością obecny pontyfikat charakteryzuje się dużą wrażliwością duszpasterską, wobec której aspekt formalnoprawny ma wyraźnie charakter drugorzędny i jest całkowicie podporządkowany wymiarowi pastoralnemu. Potwierdzeniem tego faktu jest niezwykle aktywność legislatorska papieża Franciszka, która zgodnie z duchem obecnego pontyfikatu ma często charakter rewolucyjny i wzbudza pewne zakłopotanie, albo nawet zaniepokojenie wśród naukowców zajmujących się prawem kanonicznym i wśród osób bezpośrednio zaangażowanych w administrację prawa⁴².

Wydaje się jednak, że okresowa kontrakcja stanowi niemalże stały element historii Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta. Jak pokazuje jego przeszłość, fakt ten wpisuje się w proces poszukiwania jak najlepszych rozwiązań gwarantujących sprawną administrację sprawiedliwości w odniesieniu do wiernych diecezji rzymskiej, który jest przejawem troski duszpasterskiej jej biskupa. Można się zatem spodziewać, że ostatni rozdział historii Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta nie został jeszcze napisany.

---

⁴¹ Zob. Dekret Dziekana Roty, 25 lutego 2017 r., http://www.rotaromana.va/content/dam/rotaromana/documenti/DEC_FINE.pdf (dostęp: 6.12.2021 r.).

⁴² Na ten temat ukazała się niedawno książka G. Boni, *La recente attività normativa ecclesiale: finis terrae per lo ius canonicum? Per una valorizzazione del ruolo del Pontificio Consiglio per i testi legislativi e della scienza giuridica nella Chiesa*, Modena 2021.

STRESZCZENIE

Geneza Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta oraz ewolucja zasad jego funkcjonowania w świetle chirografu papieża Franciszka z 8 maja 2018 r.

Dnia 8 maja 2018 r. papież Franciszek swoim chirografem zdecydował o likwidacji Trybunału Apelacyjnego istniejącego przy Wikariacie Miasta. Sygnatura Apostolska, w przepisach wykonawczych, ustaliła datę 1 września 2019 r. jako dzień, od którego Rota Rzymska stała się pierwszym forum odwoławczym dla wszystkich trybunałów, od których wyroków do tamtej chwili można było wnieść odwołania do Trybunału Apelacyjnego przy Wikariacie Miasta. Artykuł przedstawia genezę i ewolucję Trybunału Apelacyjnego oraz zasad jego funkcjonowania, poczynając od reformy Piusa X, który swoją konstytucją apostolską *Etsi nos* z 1 stycznia 1912 r. dokonał pierwszej kompleksowej reformy struktur Wikariatu Miasta, poprzez reformy kolejnych papieży, którzy reorganizowali sposób wnoszenia apelacji od wyroków pierwszej instancji wydanych przez Trybunał Wikariatu. W tę działalność wpisują się: Pius XI z kompleksową reformą sądownictwa we Włoszech (motu proprio *Qua cura* 1938 r.), Pius XII, który reskryptem Sekretariatu Stanu z 16 października 1954 r. powołał do istnienia przy Wikariacie Miasta odrębny Trybunał Apelacyjny, Paweł VI, który konstytucją apostolską *Vicariae potestatis in Urbe* w 1977 r. zlikwidował go, i wreszcie Jan Paweł II, który w tej materii interweniował dwukrotnie – w 1987 r., przywracając do istnienia Trybunał Apelacyjny, i w 1998 r., dokonując kompleksowej reformy Wikariatu Miasta. Fakt okresowej kontrakcji stanowi niemalże stały element historii Trybunału Apelacyjnego. Istnieje zatem możliwość, że proces poszukiwania jak najlepszych rozwiązań gwarantujących sprawną administrację sprawiedliwości w odniesieniu do wiernych diecezji rzymskiej, który jest przejawem troski duszpasterskiej jej biskupa, może doprowadzić do ponownego rozważenia przywrócenia tego organu sądowniczego.

Słowa kluczowe: Wikariat Miasta; Trybunał Apelacyjny; papież; reforma systemu sądowniczego; diecezja rzymska

SUMMARY

The genesis of the Court of Appeal at the Municipal Vicariate and the evolution of its rules in the light of Pope Francis's chirograph of 8 May 2018

On 8 May 2018, Pope Francis, in his chirograph, resolved to liquidate the Tribunal of Appeal existing at the Vicariate of the City. The Apostolic Signature, in its implementing legislation, set the date of 1 September 2019 as the date from which the Roman Rota became the first forum of appeal for all tribunals whose judgments until then could be appealed against to the Court of Appeal at the City Vicariate. The article traces the origins and evolution of the Court of Appeal and the principles of its operation from the reform of Pius X, who, with his apostolic constitution *Etsi nos* of 1 January 1912, effected the first comprehensive reform of the structures of the City Vicariate, through the reforms of successive popes who reorganized the manner in which appeals were lodged against judgments of first instance rendered by the Vicariate Court. These activities include: Pius XI with his comprehensive reform of the judiciary in Italy (*motu proprio Qua cura* 1938), Pius XII, who set up a separate Court of Appeal at the Vicariate of the City by a rescript of the Secretariat of State on 16 October 1954, Paul VI, who abolished it in 1977 with the Apostolic Constitution *Vicariae potestatis in Urbe* and, finally, John Paul II, who intervened twice on the matter, in 1987 with the reinstatement of the Court of Appeal and in 1998 with the comprehensive reform of the City Vicariate. The fact of periodic contraction constitutes a near constant in the history of the Court of Appeal. It is therefore possible that the process of exploring the best possible solutions to guarantee the efficient administration of justice to the people of the Diocese of Rome, which is a manifestation of the pastoral concern of its Bishop, may lead to a reconsideration of the reinstatement of this judicial body.

Keywords: City Vicariate; Court of Appeal; Popes; reform of the judicial system; Diocese of Rome

BIBLIOGRAFIA

Arrieta J.I., *Pio X e la costituzione del Vicariato dell'Urbe*, w: *L'eredità giuridica di San Pio X*, red. A. Cattaneo, Venezia 2006.

- Boni G., *La recente attività normativa ecclesiale: finis terrae per lo ius canonicum? Per una valorizzazione del ruolo del Pontificio Consiglio per i testi legislativi e della scienza giuridica nella Chiesa*, Modena 2021.
- Canonico M., *La delibazione delle sentenze di nullità matrimoniale: orientamenti giurisprudenziali e nuove questioni*, „Rivista telematica Stato, Chiese e pluralismo confessionale” 2019, nr 23.
- Gepponi V., *Breve nota circa l'importanza del Tribunale di Appello del Vicariato di Roma*, manuskrypt bez daty.
- Ochoa X., *Leges Ecclesiasia post Codicem iuris canonici editae, collegit, digessit, notisque ornavit... in Universitate Lateranensi Professor*, vol. 2, *Leges annis 1942–1958 editae*, Roma 1969, p. CXI, col. 2105–3878, p. CXIII–CLXXXIU.
- Regoli R., *Il Vicariato di Roma dopo il 1870*, „Chiesa e Storia” 2012, vol. 2.